

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו שבת פרשת ואתחנן - ראה תשע"ה לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתע"א

סעודה שלישית פרשת ואתחנן

בקעמפ מתיבתא נחלת יעקב וויען - לאק שעלדריק

שערי בינה נבראו בעולם, ונתנו למשה חסר אחת, פירוש מעיקרא כולם נתנו לו, ואחר כך חסרוהו אחד וכו'. והנה להיות שכוונת משה היתה טובה, השי"ת לא ימנע טוב להולכים בתמים, ובעת תוסף רוחם יגועון לא יגרע מצדיק עינו [וזכה שוב להשיג שער הנו"ן]. וזהו שאמר (דברים לד-א) יעל משה מערבות מואב אל הר נבו, נ' בו ע"ש.

ועיין בשל"ה הקדוש (בפרשתנו) שהביא דבריו באריכות, וכתב שזה נרמז במתן תורה, ומשה עלה אל האלקים (שמות יט-א), כי אחרי חטא העגל נאמר על משה ותחסרהו מעט מאלקים, על שהיה חסר לו מעט מאלקים שהוא שער הנו"ן, אבל כאן בשעת מתן תורה לא היה חסר לו מעט מאלקים, אלא ומשה עלה אל האלקים דייקא, להשיג כל הני שערים ע"כ.

ומעתה יש לומר דלכן השתוקק משה ליכנס לארץ, כי כלתה נפשו להשיג חזרה אבידתו, שנסתלק ממנו שער החמשים שכבר זכה בה, והיא השער היותר עמוקה שיש בחכמת התורה. וכיון דאזירא דארץ ישראל מחכים (בבא בתרא קנח:), וזהב הארץ ההוא טוב (בראשית ב-יב), ודרשו (ב"ר טו-ז) שאין תורה כתורת ארץ ישראל ע"כ. שם יעמוד לו זכותא דארץ ישראל שיוכל להשיג חזרה השער הנו"ן שנחסר לו. וזהו שהתפלל אעברה נא, בהיות שחסר לי שער א' מהנו"ן, על כן אעברה לארץ הטובה, אין טוב אלא תורה, לאזירא דארץ ישראל שמחכים בתורה, ומשם אגיע ללבנון, אותיות ל"ב נו"ן, שיזכה להשיג בלבבו השער הנו"ן. אמנם כן שתפלתו עשה מחצה, שהחזיר לו ה' השגת שער הנו"ן קודם מותו, ואמר לו ה', רב לך, שיתרבה ויתוסף לך

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון, ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי, ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה (ג-כה). וצריך להבין כוונת אומרו אעברה נא, והנגינה שעליה רביעי'. גם להבין מה שאמר לו ה' רב לך. ונראה כי הזוכה לטעום מתיקות התורה, כל חפציק לא ישוו בה (משלי ג-טו), והם נחמדים בעיניו יותר מזהב ופז, ומתוקה מדבש ונופת צופים, וכמו שכתב באור החיים הק' (דברים כו-יא) אין טוב אלא תורה (אבות ו-ג), שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת כל הטובות שבעולם עכ"ל.

והנה איתא בגמרא (ראש השנה כא:) כתיב אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תהלים יב-ז), רב ושמואל, חד אמר חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולם ניתנו למשה חסר אחת, שנאמר (שם ח-ו) ותחסרהו מעט מאלקים ע"כ. ופירש רש"י מזוקק שבעתים, שאדם יכול לדרוש כל דבר ודבר במ"ט ענינים, ז' שביעות, והם חמישים חסר אחת שנמסרו לו למשה בסיני, למדנו שחמישים נבראו, שהרי מעט נחסר מאלקים ע"כ.

והנה בלקוטי תורה להאר"י הק' (בפרשתנו עה"פ ויתעבר ה') כתוב, כי קודם שחטאו ישראל היה משה בתכלית השלימות, והיה משיג גם שער החמישים של נ' שערי בינה הגדול מכולם, וכשחטאו ישראל [בעגל] נעלם ממנו. וזהו שכתוב (לב-ז) לך רד כי שחת עמך, רצה לומר רד ממנין ל"ך [משער הני שבגימטריא ל"ך]. וזהו שאמרו חז"ל חמישים

והנה אהבת האדם לקונו תלויה לפי גודל התקרבותו אל ה', ואין קירבות יותר להאדם עם ה' מארץ הקדושה, אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה (דברים יא-יב), ומכל שכן בבואו בבית המקדש לראות את פני ה', היה ביטוי האהבה ביתר שאת ויתר עז. ועל כן התאוה משה ליכנס לארץ הטובה והלבנון, כי שם יזכה למדריגת תשובה מאהבה, והלבנון תהא מלבין עונותיו, שלא ישאר ממנה שום רושם, ואדרבה הזדונות יתהפכו לו עוד לזכיות, אבל ה' השיב לו, דאי משום הא אין צריך עדיין להכנס, ורב לך, האהבה שלך רב גם פה במדבר, וכבר נתהפך החטא שלך לזכיות רק לטובתן של ישראל לא תכנס לארץ, ויתעבר ה' בי למענכם דייקא, ולא בשביל החטא שלי, כי זה כבר נתעלה, ורב לך, ורק לטובתן של ישראל יש לי להשאר פה.

*

ושוב אמר להם משה, ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות, למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלקי אבותיכם נותן לכם (ד-א). ויש להבין אריכות הלשון שפרט חוקים ומשפטים, ודי באמרו ועתה ישראל עשה כל אשר אנכי מלמד אתכם. וגם תיבת 'לעשות' מיותר. עוד צריך ביאור אמרו למען תחיו מהו הכוונה בזה. ולא עוד הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט.), ואיך אמר למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ.

ונראה דהנה ידוע מחלוקת בית שמאי ובית הלל אי טוב לו לאדם שנברא, ואמרינן (עירובין יג:) דנמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא. ומבואר במהרש"א (מכות כג.) דכל עסק צריך שיהיה קרוב לשכר ורחוק מן ההפסד, וכיון שיש רמ"ח מצות עשין ושס"ה לא תעשה, אם כן הלא תעשה מרובין והרי הוא קרוב להפסד, ולכן נוח לו שלא נברא. וזהו הכוונה של נמנו וגמרו, דעל ידי שמנו העשין והלא תעשה גמרו דנוח לו שלא נברא ע"כ.

והנה המפרשים הקשו דכיון שהקב"ה הוא מקור הטוב, איך יתכן שיברא את האדם שנוח לו יותר שלא נברא. וגם אם נימא דבריאת האדם הוא רע, הרי אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה כמבואר במדרש (ב"ר ג-ו), ואם כן למה נזכר שמו של הקב"ה על בריאת האדם כדכתיב (א-כז) ויברא אלקים את האדם וכו', הרי מאתו לא תצא הרעות. וכתבו לתרץ על פי מה שאמרו חז"ל (יומא פו.) דהעושה תשובה מאהבה זדונות נעשו לו כזכיות, אם כן יש בידו מצוה אחת שעל ידי זה יוכל לסלק כל העבירות

שער הנו"ן שנחסר בעשיית העגל ל"ך רד, ואל תוסף דבר אלי עוד מכניסת הארץ, כי לטובתם של ישראל אי אפשר לך להכנס לארץ.

*

ונראה עוד דאיתא בתפארת יהונתן בפרשתינו, כי רש"י פירש לבנון זה בית המקדש, שמלבין עונותיהם של ישראל (יומא לט:), ולכך ביקש משה שיכנס לשם, כדי שיכופר לו כל סוג וכל שגגה שחטא, וכדכתיב (דברים לב-מג) וכפר אדמתו עמו, ומכל שכן לבנון שהוא הבית המקדש ע"כ. ונראה בביאורו, כי הנה בהחטא יש ד' סוגים זו למעלה מזו, וכנגדו יש ארבעה חילוקי כפרה, כדאיתא בגמרא (יומא פו.) שרבי ישמעאל היה דורש ד' חילוקי כפרה, עבר אדם על מצות עשה ועשה תשובה אינו זו משם עד שמוחלין לו וכו'. עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר וכו'. עבר אדם על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויום הכיפורים תולין ויסורין ממרקין וכו'. אבל מי שיש חילול השם בידו אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת ע"כ.

והנה משה רבינו נכשל במי מריבה בחטא הגובל עם חילול ה', וכמו שאמר לו ה' יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל (במדבר כ"ב), ועל חטא זה אין כפרה בחיים. ומשה התאוה לתקן הכל בחיים חיותו, קודם שמיתתו תהא ממרקת. ולכן התאוה ליכנס לארץ כי שם יוכל לתקן גם חטא זה, בצירוף זכותא דארץ ישראל, וכפר אדמתו עמו. ובזכות הבית המקדש בית עולמים, שמעלתו היא לבנון שמלבין עונותיהם, כי ישנם חטאים שאין מתלבנים, אלא יום הכיפורים ויסורין עדיין תולין, שנשאר עדיין פגם מהחטא, אבל הבית המקדש הוא 'לבנון', שמלבין עונותיהם, ולכן אעברה נא ואראה וגו' ההר הטוב הזה והלבנון, שאוכל לתקן הכל בחיים חיותי. ולכן הנגינה אעברה נא הוא רביעי, כי נכשלתי בהסוג הרביעי של החטאים, שרק מיתה ממרקת, אבל כאשר אעברה נא אל הארץ הטובה, אוכל לתקן גם חטא זה.

ויש להוסיף על פי מה שכתוב בבני יששכר (לתשרי מאמר ד יד-לט) בשם החיד"א (מדבר קדמות ת-יח) דד' חילוקי כפרה אינם רק להשב מיראה, אבל השב מאהבה אין צריך לד' חילוקי כפרה, רק מתכפר הכל בתשובה לבדה. וסיים עלה דכיון שפסק כן רב מובהק בדורו בבית דין של מטה, פוסקין כן להלכה בבית דין של מעלה עכ"ד.

ולעשותם עוד למצות, ושפיר הוי קרוב לשכר יותר מלהפסד. וזהו שסיימו עלה, ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, דעל ידי תשובה נוח לו שנברא עכ"ד.

ובזה היה נראה לומר טעם לשבח על מה שפסקי שיר השירים יש בהם קי"ז פסוקים (עיין בזה בנחל קדומים פ' ויגש ד"ה גם עלה, ובדרשות לחם שלמה דרוש לב). ויש לומר כי שיר השירים הם שירי אהבה מהכנסת ישראל לדודם, אשר עזה כמות אהבה, והם מעוררים רגשי האהבה של ישראל לאביהם שבשמים, ובזה מתעוררים אחר כך לתשובה מאהבה שמהפך כל העונות לזכיות, ונוח לו שנברא. והנה הא דנוח לו שלא נברא, הוא משום דהוי קרוב להפסד, שיש לפניו קי"ז לא תעשין יותר מהרמ"ח עשין. אבל בתשובה מאהבה יוכל להעלות כל הלא תעשין להיות מהם זכיות, ושוב אינו קרוב להפסד על ידי הלא תעשין המרובות מהעשין, על כן יש בפסקי האהבה קי"ז פסוקים.

והנה ידועים דברי החתם סופר, שבתשובה מאהבה שזדונות נעשו זכיות, נעשה מכל חטא מצוה שהיא דוגמתו, כגון אכל חמץ בפסח נעשה כאוכל מצה בפסח, ובהקרבת קרבן לעבודה זרה נחשב כהקריב קרבן בבית ה' וכיוצא בו ע"כ. ומצות אלו הם שונות לגמרי משאר המצות, חדא שמצות אלו הם כחוקים בלי טעם, שמעשה עבירה יחשב לו למצוה. שנית, כי שאר המצות הם ציוויים מה', ומצות אלו הוא עושה ומחדשם, שפועל להפוך החטאים להיות כמצוה.

ועל זה הזהירם כעת משה, ונשב בגיא מול בית פעור, וברש"י ונצמדתם לעבודת אלילים. ואף על פי כן ועתה ישראל שמע אל החוקים וגו', אין ועתה אלא תשובה (ב"ר כא-ו), יש לכם הכח לעשות תשובה על החטא, ולא רק שימחה ויתכפר החטא, אלא שמע אל 'החוקים' ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם 'לעשות', שחוץ מהקבלה על להבא לעשות משפטי ה', שמע גם אל החוקים, שיכולים אתם לעשות תשובה מאהבה, שהזדונות שלכם יהיו מתהפך לחוקים, ואשר אנכי מלמד אתכם 'לעשות', שאתם בעצמיכם תעשו את החוקים הללו, שאין החוקים הללו ציווי ה', אלא אתם בעצמיכם עושים אותם, שמשנה מעשה העבירה להחשב למצוה. וכאשר תבואו למדריגה זו, הרי השכר קרוב יותר מלהפסד, ונוח לו שנברא, ועל כן סיים 'למען תחיו', שתהיה נוח לכם חייכם בעולם הזה.

והוסיף שוב, למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ, והוא על פי מה שכתב בולאשר אמר (ר"פ תוריע) בשם

הקול אריה זצ"ל, דהגם דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, זהו רק על המצות שבתורה, מה שאין כן אם האדם עושה תשובה מאהבה, ומהעבירות נעשים מצות, על המצות האלו מגיע שכר גם בהאי עלמא עכד"ק. (הובא בטויל בפרדס מהדור"ת מערכת ת' אות טו"ב, ובמגדנות אליעזר סוף פ' תולדות ובחוקותי). והוסיף בטעם הדבר, דהא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הוא משום דגם העונש על ביטול מצות עשה ליכא בהאי עלמא, אבל על עבירה שעובר על לא תעשה הלא בית דין מענשים בהאי עלמא במלקות ובמיתות, ואם עושין על ידי תשובה מהעבירות מצות, אז דיו לבא מן הדין להיות כנידון, שישלמו גם על המצות הללו שכר בהאי עלמא והבן. (ועיין בבכור שור (בבא בתרא דף ט') שכתב כעין זה דעל לא תעשה כמו שעונשים הבית דין בעולם הזה לעוברים עליהם, כן יש שכר בעולם הזה למקיימים) ע"ש. וכיון שהזהירם משה כאן על תשובה מאהבה, על כן סיים עלה, למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ, כי על מצות הללו יש שכר מצוה גם בהאי עלמא.

ובזה יתפרש גם כן המשך הכתובים בסוף הפרשה, ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו', לטוב לנו כל הימים, לחיותנו כהיום הזה (ו-כד). והיינו שצוה ה' אותנו שאנחנו נעשה בעצמינו החוקים, כי בתשובה מאהבה האדם מחדש חוקים חדשים, והוא עצמו עושה את החוקים האלה. ומצות אלו הם 'לטוב לנו כל הימים', שיש עליהם שכר מצוה בהאי עלמא, והם גם 'לחיותינו כהיום הזה', שנוח לו שנברא. אמנם הכתוב אומר, כי לא זהו התכלית לחטוא ולעשות אחר כך תשובה מאהבה, ולעשות מזה חוקים חדשים בעצמינו, אלא וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו 'כאשר צונו', ולא לעשות מצות ממה שלא צויתנו.

*

והנה אנו קורין את החודש הזה בשם 'אב'. ושמעתי לפרש על דרך משל, לילד שמסתובב בבית המדרש, וכל אחד מקרבו ומחבבו ונותן לו ממתקים, עד שאינו ניכר מי הוא האב של הילד. אך שוב כאשר הילד נעשה שובב, ורץ ומבלבל המתפללים, ובא אביו וסוטר לו על פניו, אז מתגלה שזהו אביו, כי לבני אדם נכרים לא איכפת להו לחנכו ולהוכיחו רק להאב. וכמו כן בהכלל ישראל אשר בנים אתם לה' אלקיכם, רק להאב כואב התנהגותינו, וכאשר סוטר אותנו, אז מתגלה כי ה' הוא אבינו המשגיח עלינו. ולכן החודש הזה אשר בו לקינו בכפליים, קורין אותו בשם 'אב', כי בו מתגלה שהקב"ה הוא אבינו, ולכן סוטר אותנו יותר משאר באי עולם.

ההכנה לימי התשובה, אשר מלך שמחל על כבודו אינו מחול, ורק אב שמחל כבודו מחול (קידושין לב), ובדבר זה אנו מוציאים תנחומין שנוכל עוד להתקרב אל ה' אשר ידו פתוחה לקבל שבים. ונחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם בעגלא ובזמן קריב בביאת בן דוד בב"א.

ויש להוסיף דלכן קורין אותו בשם 'מנחם אב', כי זהו עצמו נחמה גדולה לנו, שיש לנו אב המשגיח עלינו תמיד, ולא הסתיר פניו מאתנו, אלא משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים. ומה שמגלה עצמו עלינו כמו אב זהו המנחם אותנו בגלותינו, שלא עזב חסדו ואמיתו מבניו. וזהו

סעודה שלישית פרשת עקב

בעיר ארוזה שוויץ

טיבו, אם יש לאהבו או לשונאו. ואמרו חז"ל שיעקב קרא אז קריאת שמע (רש"י מו-כט), ופירשו כי כח זה שיוכל אדם לעצור רוחו ולא לנשק בן אהובו שמתאבל עליו ימים רבים, זהו כח הקריאת שמע שקרא יעקב, ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך (דברים ו-ה), לבטל כל אהבות הגשמיות נגד אהבת ה', על כן עד שאינו יודע אם בנו שומר תורת ה', אינו יכול לנשקו.

והכתוב אומר (תהלים קכג-ג) אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, בניך כשתילי זתים סביב לשלחנך, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'. ופירשו המפרשים כי כל הפירות משקיין היוצאין ממנו גרועין מאבותיהם, ואין מברכין עליהם אלא שהכל. לא כן פרי הגפן, היין היוצא מהענבים מתעלה יותר מאביו, שקובע ברכה לעצמו ברכת בורא פרי הגפן. וכמו כן השמן היוצא מהזית מתעלה לטיבותא. ואמרו חז"ל (הוריות יג) שהזיתים משכחין את התלמוד, והשמן היוצא ממנה מועיל לזכרון, עד שמשיב לימוד של שבעים שנה. וזהו הברכה אשר כל אב ירא שמים מברך את עצמו, שיזכה לבנים כאלו שיהיו כחם יפה מכח האב. וזהו שאמר אשתך כגפן פוריה, שהפירות שלה יהיו כגפן היוצא מהגפן שמתעלה לטיבותא. וכמו כן בניך כשתילי זתים, שהיוצא מהזית, היינו השמן, חביבה יותר מהאב. והנה כי כן יבורך גבר ירא ה', זהו ברכתו של ירא ה', שמברך תמיד שיזכה לבנים שיהיה כחם יפה יותר ממנו, דוגמת הגפן והזית.

והנה בתורת משה בפרשתנו הוסיף עוד יותר, דלפי הסדר קדימה בהברכות, הזית קודם להענבים, כי זית ראשון לארץ בתרא, וגפן שלישי לארץ קמא (ברכות מא:). והיוצא מהם יין ושמן, היין קודם להשמן כדכתיב תירוש ויצהר, והיין קובע ברכה לעצמו מה שאין כן שמן. ואם יש לפניו זיתים וענבים והיוצא מהן יין ושמן, אז סדר קדימתם הוא, יין, שמן זית דאשתני לעילויא, זית, ענבים. נמצא היין חשוב מאביו הגפן בארבע מדריגות. והיכן מצינו עוד בן חשוב מאד בארבעה מדריגות, בעולי גולה במהרה בימינו,

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' (ז-יב). וברש"י פירש תיבת 'עקב', מצות שאדם דש בעקביו ע"ש. ולבאר גם הנגינה מונח מונח רביעי. ונראה בהקדם לבאר מה שתיקנו בליל פסח ארבע כוסות כנגד ארבעה לשונות של גאולה (ירושלמי פסחים י-א). והקשו המפרשים למה תיקנודו על היין דייקא. וגם הלא יש גם לשון חמישי שם, והבאתי אתכם אל הארץ וגו', ולמה לא תיקנו כוס גם על זה.

ונראה דהנה האושר היותר גדולה שיתכן להאדם, הוא מה שמזכה אותו ה' בבנים, וכמו שמצינו באברהם, אחר שכבר הבטיח לו ה' אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד (בראשית טו-א), אמר מה תתן לי ואנכי הולך ערירי, כל מה שאתה נותן לי אינו שוה אצלי כלום, אם לא תתן לי פרי בטן. אמנם זהו רק אם הבנים מתגדלים לתורה ויראת שמים, כי בבנים רשעים, רני עקרה לא ילדה (ישעיה נד-א), שלא ילדה בנים לגיהנם (ברכות י). ומבואר באור החיים הק' (בראשית מו-ל) כי לצדיקים חביב עליהם העדר הבן מלהיות להם בן מביש ע"ש.

ויעקב אבינו שהתאבל על בנו אהובו ימים רבים, וכאשר נתבשר עוד יוסף חי, וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים (בראשית מה-כו), לא נתמלא עדיין שמחה, כי מי יודע מה נתהווה ביהדותו מעת עזב את בית אביו, ולא עוד אלא שנעשה משנה למלך בערות הארץ, יותר טוב היה לו שיתבשר שנעדר בנו. ורק אחר שמסרו לו כל דברי יוסף, איך לא נשתנה צדקתו במשך כל הימים, ולא שכח לימודו שלמד עמו פרשת עגלה ערופה (שם מה-כו), אז ותחי רוח יעקב אביהם.

אמנם גם בזה לא נחה דעתו עדיין, הוא רוצה לראותו בעיניו, ואז יכיר מדריגתו האמיתית, אלכה ואראנו בטרם אמות. וכאשר התראה אליו יוסף, ויפול יוסף על צוארי יעקב אביו, אבל יעקב לא נפל על צוארו של יוסף ולא נשקו, כי יעקב אינו מנשק בן שאינו יודע עדיין מה

עולה מעלת פרי הגפן, שהתולדה שלו היין מתעלה על כח האב ארבעה פעמים כמותו.

וּנְרָאָה בטעם הדבר שהגפן יש לה בנים כל כך טובים, דאיתא במדרש (שמו"ר מד-א) כי הגפן נשתנה מכל האילנות, שהחיים נשענים על המתים, שמעמידן עצים מתים ועליהם עולה זמורות הגפן ע"ש. ויש לומר כי הצלחת הבנים לגדלם לתורה ומעשים טובים תלוי באופן חינוכם, ואם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן, ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים (שיר א-ח). וברש"י הסתכל בפסיעות דרך שהלכו הצאן, והעקבים ניכרים, ואותו הדרך לכי ע"כ. והיינו שלא לזוז ממסורת האבות, ודמות דיוקנם יהיו נגד פניהם תמיד, שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, ובתים כאלו יעמדו בנים לתפארת. והגפן ההוא שהחיים נשענים על המתים, שאין עומדים על דעת עצמם והשקפתם, רק הם נשענים על דרכי אבותיהם דור דור, המה מוציאים בנים דוגמת היין, שכח הבן יפה עוד יותר מכח האב.

וַיֵּשׁ עוד סיבה שיצליחו בחינוך הבנים, והוא בית שיש בה תמיד שמחת החיים, אור של נעימה, ולא מתח. בית שקט ושלו, שאין בה ריב ומחלוקת, שהבנים משתעשעים לשהות באוירה, המה דבוקים אל אבותיהם, ולא יעזבו בית אבותם לעולם, כי לא ימצאו בית שעשועים כזה בשדות אחרות. והנה הזית הוא פרי מר, וכמו שאמרה היונה, יהיו מזונותי מרורין כזית ביד הקב"ה (סנהדרין קח:), ובית של מרירות כהזית לא יוכל להוציא תולדות כל כך טובות, רק כמו השמן זית, לפעמים הוא מזיק, ולפעמים עולה במעלותא. אבל הגפן המתוקה והנעימה, פירותיה ותולדותיה יוצאים לתפארת, עד שיפה הבן יותר מכח האב בארבעה מדריגות.

וְלַעֲוֹמֹת זה עמי הארץ, עליהם דרשו חז"ל (חגיגה כז.) כפלא הרמון רקתך (שיר ד-א), אל תקרי רקתך, אלא ריקנין שבך מלאים מצות כרמון (חגיגה כז.) ע"ש. והרמון הזה גם כן חשוב מאוד לכשלעצמו, אבל התולדה שלהם אין הם כמותה, אלא זיעה בעלמא, שמברכין עליה רק ברכת שהכל.

וַיֵּצֵא זה רמזו חז"ל (ברכות לה.) שאין אומרים שירה אלא על היין ע"ש. ונרמז בזה כי עיקר השירה שיוכל ישראל לשור לה' הוא, אם זוכה לבנים טובים, שהם דוגמת היין עדיפים מאבותיהם, כי משאר עניני גשמיים, הלא אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב, ובסופו יעזבו לאחריהם חילם. וגם המצות ומעשים טובים שמסגל האדם בחייו, גם אלו

כי חד מינייהו כתרי מינן, וחד מינן כד סליק להתם כתרי מינייהו (כתובות עה.). נמצא כשנעלה אי"ה לארצינו הקדושה נהיה חשוב יותר מאבותינו שמתו בחוץ לארץ ארבע מדריגות. ויהיו מתי חוץ לארץ גפן, ובניהם הנגאלים, כיון. והיינו דכתיב (תהלים קמז-ב) נ'דחי ישראל י'כנס ר'ת י'ין. ולתחיית המתים יעלו גם האבות מקברם, ויהיו שוים האבות והבנים, והיינו (מלאכי ג-כד) והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם ע"כ.

וּנְרָאָה כי כן היה גם בגאולת מצרים, שאותו הדור מת במדבר בחטא המרגלים, ולא נכנסו לארץ ישראל, ונשארו רק בבחינת גפן ולא נתעלו ליין. ועל כן אמר עליהם הכתוב (תהלים פ-ט) גפן ממצרים תסיע, שנשארו רק בבחינת גפן שלא זכו ליכנס לארץ, אבל בניהם אחריהם שנכנסו לארץ נתעלו לבחינת יין, ארבע מדריגות יותר מאביהם. - ואולי זהו הכוונה במה שמצינו במרגלים, ויבואו עד נחל אשכול, ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וגו', למקום ההוא קרא נחל אשכול, על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל (במדבר יג-ג). ולכאורה למה נקרא המקום רק על שם האשכול, הלא לקחו גם מן הרמונים ומן התאנים. אך הכוונה הוא כי בהיות שלא רצו ליכנס לארץ ישראל להתעלות בבחינת יין, אלא בחרו לשבת בחוץ לארץ, שזהו בחינת אשכול ענבים, על כן קראו להמקום נחל אשכול, על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל, שעל ידי שנכרתו משם שלא יכנסו לארץ, אם כן לא יתעלו ויהיו רק בבחינת גפן, על כן נקרא המקום נחל אשכול דייקא.

וְהֵיוּצֵא לנו מזה כי היוצא מחוץ לארץ כדי לעלות לארץ ישראל, מתעלה מגפן להיות בבחינת יין. ולכן כשתקנו בליל פסח ארבע כוסות נגד הארבע לשונות של הגאולה, קבעוה על היין, שתכלית הגאולה היתה והבאתי אתכם אל הארץ, שזהו בחינת יין, ואם כן יש בהארבע כוסות יין רמז לכל החמשה לשונות של הגאולה.

*

וְהֵנָּה בפירות הארץ אנו רואים מדריגות שונות בהתולדה היוצא מהן, כי בשאר הפירות, הגם שנשתבחה בהן ארץ ישראל, כגון רמונים, המשקה היוצא מהן אינה חשובה כמו האב, ועל האב מברכין בורא פרי העץ, והבן יורד ונופל ממעלת האב וברכתו הוא שהכל. פרי הזית, השמן היוצא ממנה יש בה כמה מדריגות, אם שתאו כמות שהוא אינו מברך עליו כלל, דאזוקי מזיק ליה, ורק אם שתאו באניגרון מברך עליה בורא פרי העץ (שו"ע א"ח סימן רב-ד). ועל כולם

ולאביו שלח 'כזאת', שהוא עצמו דומה במדריגתו להיין ששולח לו, ומזה בודאי דעת זקנים יהא נוחה הימנו.

ובזה נבוא אל המכוון, והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה, אין והיה אלא לשון שמחה, ואין שמחה אלא בייך (פסחים קט.), עיקר השמחה הוא כאשר הבנים מתחנכים והולכים בעקבי הצאן של אבותיהם. ואז ברא כרעא דאבוה (עירוויב ע.), הם נעשים גם העקב של אבותיהם, שעל ידם יתקיים ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג-ו), שגם כאשר יגיע הזמן אשר במתים חפשי (תהלים פח-ו), כיון שמת נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות (שבת ל.), יומשך גם אחר כך להיות 'הולך' על ידי המעשים טובים של הבנים, זהו השמחה האמיתית אשר 'עקב' תשמעון את המשפטים האלה. ועל זה רומז הנגינה מונח מונח רביעי, כאשר יחנך הבנים ללכת בעקבי אבותיהם, להיות תמיד החיים נשענים על דרכי המתים כמו הגפן, אז יתעלו התולדות להיות עולים בארבעה מדריגות כמו פרי הגפן שהוא היין.

סעודה שלישית פרשת ראה

בקעמפ מתיבתא נחלת יעקב ווייען - לאק שעלדריק

ותירץ דמתחלה אף על פי שהיה להם מודעא, מכל מקום לא נתן להם את הארץ אלא כדי שיקיימו את התורה, כמו שמפורש בתורה בכמה פרשיות, וכתוב (תהלים קה-מד) ויתן להם ארצות גויים וגו' בעבור ישמעו חוקיו ותורותיו ינצורו, ולפיכך כשעברו על התורה עמד והגלם מן הארץ ע"כ.

ובחתי סופר בפרשתנו (נו:) כתב לבאר בזה, מה שאמר הכתוב להלן, לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו, כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלקיך נותן לך (יב-ח). כי לפי מה שנתבאר, במדבר היו יכולים לטעון מודעא רבה לאורייתא, ואם כן עבודתם את ה' במדבר היה טובה מעבודתם בארץ ישראל, כי במדבר היו יכולים לטעון מודעא, ולא טענו לפרוק מעליהם עול מלכות שמים, וסבלו מה שסבלו, הרי זה עבודה רצונית, 'איש הישר בעיניו', שלא רצה לטעון מודעא כי ישר בעיניו עבודת השי"ת. ובבואם אל ארץ ישראל היה עבודה הכרחית, ויתן להם ארצות גויים בעבור ישמרו חוקיו. וזהו שאמר, לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום איש כל הישר בעיניו, שאם ירצה יטעון מודעא ואינו טוען כי ישר בעיניו לעבוד את ה', כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, אבל משתבואו לשם אז העבודה מוכרחית ע"ש.

הם קצובים, ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה. ורק על ידי בנים טובים זוכה להיות הולך גם אחר מותו, והמניח בן כמותו לא נאמר בו מיתה אלא שכיבה (בבא בתרא קטו.), ומזה יתענג חיים נצחיים ללכת מחיל אל חיל גם לעולם הבא.

וזהו הענין שמצינו ביוסף כאשר נתודע לאחיו כתיב, ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים (בראשית מה-כג), וברש"י ששלח לו יין ישן, שדעת זקנים נוחה הימנו (מגילה טו:) ע"כ. ולכאורה מה שאמר 'כזאת' נראה כמיותר. אך יוסף ידע כי יעקב לא ישמח לשמוע שעוד יוסף חי, וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים, הרי יתכן שהתדרדר שם בערות הארץ עד שנתעלה לשררות כזה. לכן שלח לאביו יין ישן, להורות לו שהוא נשאר דומיא היין, שכח הבן עוד יפה מכח האב, שנשאר בצדקו גם בהיותו במקום נסיון נורא, בן שבע עשרה שנה יחידי בעולמו בטומאת מצרים, אשר גם אביו יעקב לא ניסה בזה,

והיה כי יביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל (יא-כט). ומבואר במשנה (סוטה לב.) ששה שבטים עלו לראש הר גריזים, וששה שבטים עלו לראש הר עיבל וכו', הפכו לויים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה וכו' ע"ש. ויש להבין למה המתינו בזה עד שעברו את הירדן, ארבעים שנה אחר מתן תורה, ולא נתנו הברכות והקללות במדבר. ועוד למה העמידו את הכלל ישראל על ההרים, וכי לא יוכלו ליתן אותם למטה מן ההר.

ונראה דאיתא בגמרא (שבת פח.) ויתיבבו בתחתית ההר [תחת ההר ממש] (שמות יט-יז), אמר רבי אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית [קובא שמטילין בה שכר], ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא [שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם, יש להם תשובה, שקבלוה באונס] אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש [מאהבת הנס שנעשה להם] דכתיב (אסתר ט-כז) קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר ע"כ. והקשה הרשב"א דאם כן קודם אחשורוש דהדור קבלוה, למה נענשו ישראל בחורבן בית הראשון, דעד אותו זמן היה להם מודעא.

ואם כן קודם שנכנסו לארץ לא שייך לתת להם קללה אם יעברו על התורה, כיון דקבלתם היתה בכפיה תחת ההר, ויש מודעא רבא לאורייתא, רק כאשר יביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה, וירשת הארץ הוא רק על תנאי של שמירת התורה, אז ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל. ולכן בא הציווי שיעמדו כעת כל ישראל 'על ההר', להורות כי קבלה זו אינו דומה למתן תורה אשר שם נאמר וייתייעבו בתחתית ההר, אלא ברכות וקללות הללו אינם בכפיה אלא מרצון בעמדם על ההר.

ואמר שוב כי 'אתם' עוברים את הירדן לבא לרשת את הארץ (יא-לא), והוא על פי מה שכתוב בתפארת יהונתן בפרשתנו, דאיתא בגמרא (תענית ט). דאחר שמתו אהרן ומרים היה המן והבאר והענן עמהם בזכותו של משה ע"ש. ואם כן אילו נכנס משה רבינו עמהם לארץ ישראל, הרי גם עמוד הענן היה הולך לפניהם. ועמוד הענן הלא היה משוה את ההרים (במדבר ט-טז), נמצא שלא היה להם הרים בארץ ישראל כלל ע"ש. וזהו שאמר, כי מה שאני מצוה אתכם ליתן את הברכה על 'הר' גריזים ואת הקללה על 'הר' עיבל, זהו משום כי 'אתם' עוברים את הירדן, אבל משה אינו עובר עמהם, וכיון שכן לא יהיה עמוד הענן להשוות את ההרים, ושפיר יוכלו ליתן הברכה והקללה על ההרים הללו.

*

ולאֵלֶּיךָ בפרשה, לא תעשון כן לה' אלקיכם, כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה (יב-ד). וכתב הרמב"ן בשם הספרי (ראה ח) לשכנו תדרשו, דרוש על פי הנביא. יכול תמתין עד שיאמר לך נביא, תלמוד לומר לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומצא ואחר כך יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד וכו' ע"כ. ובחתם סופר (ליקוטים ריג). ביאר המצוה של לשכנו תדרשו, דמחוייבים לבוא אל הנביא ולשלחו אל השי"ת, לדרוש מאתו איה מקום הנבחר שיהיה קדושתה עולמית, כאשר היה בירושלים. ואף על פי שכבר קיימו מצות עשה ועשו לי מקדש (שמות כה-ח), ויש להם משכן שילה ונוב וגבעון, אבל הדרישה אל הנביא למצוא מקום לה' הוא מצות עשה לשכנו תדרשו. וכשהם בונים בית המקדש אפילו בירושלים, אינו אלא אותו מצות עשה של ועשו לי מקדש כמו בשילה ושאר מקדשות, אך הדרישה לזה אל הנביא היא מצות עשה בפני עצמו. ואף על גב דלא מני להו מוני המצות למצות עשה בפני עצמו, היינו משום דהוה ליה כדין מביאורי דיני המצוה של בית הבחירה ונחשב לחד עכל"ק.

ויש להבין למה יצתה מצוה זו משאר כל המצות, שניתנה למשה כל פרטיה מסיני, ואין מן הצורך לשאול לנביא איך לקיימו, וכאן מצוה מן התורה לשאול מהנביא איך לקיים מצוה זו. ותלה מצוה זו בדרישתם, ואם לא ידרשו לא יבחר ירושלים לעולם, והוא מקום שער השמים ואבן שתייה, ומאי טעמא תלה זו ברצונם. ובחתם סופר בפרשתנו (שם) כתב, דלפי מה שנתבאר לעיל, כי עבודתם את ה' במדבר היה טובה מעבודתם בארץ ישראל, שהיה עבודה רצונית שהיו יכולים לטעון מודעא, מה שאין כן בארץ ישראל העבודה היא הכרחית. על כן הניח להם הקב"ה המצוה הגדולה הזאת, והיא בנין בית הבחירה שיהיה תלוי בחפצם, לשכנו תדרשו, אם ירצו ידרשו, ואם לא ירצו לא ידרשו, כדי שיהיה הדרישה מרצון וחפץ וישר בעיניהם ע"ש.

אך אכתי טעמא בעי, למה בחר ה' מצוה זו דייקא יותר משאר כל המצות למסור זאת שתהא תלוי ברצונם ובחירתם. ויש לומר על פי מה שכתב האלשיך לפרש הכתוב (שיר ג-ט) אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב, תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים, כי הנה ה' צוה ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו וגו', ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה-ח), והיא פליאה שבנין הנעשה מדברים גשמיים של כסף וזהב, ימשיכו השכינה מגבהי מרומים לעולם השפל הזה. אך עיקר השראת השכינה שנעשה בהמשכן נתהוה מכל הרצונות הטובות ומהנדיבות של בני ישראל בנתינת תרומתם, כי ממונו של אדם צמוד ללבו, ויש לך אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו, ואף על פי כן הוא נותנו לבנות ממנו בית ה'. והכסף והזהב עשו את חיצוניותו של המשכן, והמחשבות והרצונות הטוב של בני ישראל יצרו את פנימיותו, קדושת המשכן. וזהו אפריון עשה לו המלך שלמה, מלך שהשלום שלו, עמודיו עשה כסף רפידתו זהב וגו', ולכאורה יפלא איך יש להבין שאפריון של מלך מלכי המלכים אשר אין חקר לקדושתו נעשה מכסף וזהב וארגמן וכדומה. ועל זה אמר כי באמת לא באלה חלק יעקב, אלא תוכו רצוף אהבה מבנות ישראל, כי תוכו ופנימיותו של האפריון הוא, מה שגנוז ומוסתר בזה האהבה הגדולה מבנות ירושלים להקב"ה, שנתנו הדברים החביבים והקרובים אליהם ביותר, עבור משכן ה', דבר זה המשיך אליו השראתו ית"ש בתחתונים עכדה"ק.

והנה בימי שלמה כאשר בנה את בית הבחירה, לא מצינו שיכריזו שישראל יביאו נדבות כסף וזהב לבית ה', אלא המלך בנאו מבית המלכות, ולא עוד אלא שאין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה (מלכים א יבא), ואם כן היה חסר ממנה 'תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים', ובמה יומשך

השראת השכינה לבית של אבנים וכסף וזהב. על כן בא ציווי ה' שבנין בית הבחירה לא יתכן רק אם יהיה רצון ודרישה מבית ישראל שרוצים בו, ולא מסר ה' המקום המקדש אשר בחר בו, רק על ידי לשכנו תדרשו, כי בהשתוקקות זו שהם רוצים בית ה', ימשיכו שכינתו מגבדי מרומים לתוכה.

ומזה נלמד שאין להמשיך השראת השכינה למטה, רק אם יש רצון והשתוקקות. וגם כעת שחרבה בית מקדשינו, ואין לנו אלא מקדש מעט, בתי כנסיות ובתי מדרשות, אין זוכין בה להשראת השכינה רק כאשר יש תשוקה ושאיפה להתקרב לה'. ומכל שכן לעשות את עצמו כלי מוכן להשראת השכינה עליו, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, בתוך כל אחד ואחד מישראל, לא יתכן שיבוא זה מעצמו בלי אתערותא דלתתא, אלא יש לדרוש ולבקש על זה. וזהו שרימו לנו הכתוב 'לשכנו תדרשו', בכל דור ודור יש לדרוש ולהתבונן איך נתהוו שיכון שכינתו בבית הבחירה, שבא רק על ידי דרישה תחלה, ובלא זה אין השראת השכינה. כי לא יתכן לצוות לבנות בית ה' וישרה בו שכינה, בלי שאנו נמשיך אותו בשאיפות לבנו לקרבת ה', ולשכנו תדרשו אז ובאת שמה, גם אתה תוכל לבוא לידי מדה זו שישרה ה' שכינתו עליך.

*

עוד יש לומר במה שאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה, דהנה איתא בגמרא (זבחים נד): דרש רבא מאי דכתיב (שמואל א יט-ט) וילך הוא ושמואל וישבו בנויות ברמה, וכי מה ענין נויות אצל רמה, אלא שהיו יושבין ברמה [בעירו של שמואל] ועוסקין בנויו של עולם [למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה]. אמרי כתיב (דברים יז-ח) וקמת ועלית אל המקום [מכל שעריך קרי עלייה משם לבית המקדש], מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות וכו'. סבור למבנייה בעין עיטם דמדלי, אמרי ניתתי ביה קליל [נעשה אותו נמוך מעט ונבנהו בירושלים שהיא למטה] כדכתיב (דברים לג-ב) ובין כתפיו שכן [ולא כתיב בראשון]. ואיבעית אימא [האי דלא בנה בעין עיטם, משום דרחיק שם נחלת בנימין מנחלת יהודה יותר משיעור הר הבית, ואי אפשר לסמוך לשכת הגזית לעזרה, ואנן בעינן סנהדרין בעזרה דכתיב וקמת ועלית וגו', וצריכה להיות בחלקו של יהודה כדמפרש ואזיל], גמירי

דסנהדרין בחלקו דיהודה [כדכתיב (בראשית מט-ז) ומחוקק מבין רגליו], ושכינה בחלקו דבנימין, ואי מדלינן ליה אתפליג טובא, מוטב דניתתי ביה פורתא כדכתיב ובין כתפיו שכן. ועל דבר זה נתקנא דואג האדומי בדוד כדכתיב (תהלים סט-ז) כי קנאת ביתך אכלתני וחרפות חורפיך נפלו עלי ע"כ. (ועיין בחתם סופר בפרשתנו נו. ד"ה כז).

הרי אנו רואין מזה גודל חשיבות התורה שנלמד בקדושה, אשר הגם שכבוד ה' היה יותר לבנות את ביתו בראש ההר, אף על פי כן ויתר ה' על כבודו כדי להסמיך בית המקדש קרוב יותר להסנהדרין היושבין שם ועוסקין בתורה. והוא משום דכדי לכיין לאמיתה של תורה לא יתכן רק בקדושה יתירה, וזהו מקום הסמוך יותר לבית ה'. וכמו שצותה תורה כי יפלא ממך דבר למשפט וגו', וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו וגו', ולא תסור מן דבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים יז-ח).

והנה אמרו שם על דבר זה נתקנא בו דואג האדומי בדוד, ופירש במהרש"א שנתקנא בדוד שראה שכוון מקום בית המקדש ע"ש. ויש להוסיף כי דוד כוון שיש להוריד קצת מקומו מלמעלה כדי להיות סמוך יותר להסנהדרין, שיוכלו לכיין את התורה לאמיתתה. ולמדריגה זו עצמה זכה גם דוד, דאיתא בגמרא (סנהדרין צג:) שכאשר סיפר דואג לשאל מעלותיו ומדרגותיו של דוד, בכולהו אמר ליה שאול, יונתן בני כמיהו. כיון דאמר ליה וה' עמו (שמואל א טז-ז), שהלכה כמותו בכל מקום, דבדידיה נמי לא הוה ביה חלשא דעתיה ונתקנא בו ע"ש. ויש לומר דגם קנאת דואג עצמו על דוד היתה בזה. ולכן כאשר אמר דוד ניתתי ביה פורתא להיות סמוך יותר להסנהדרין, כדי להיות אצלם וה' עמו שהלכה כמותם, 'על דבר זה' נתקנא דואג האדומי בדוד כדכתיב כי קנאת ביתך אכלתני, אשר דואג גדול בתורה היה, אבל לא עלתה ליה שמעתתא אליבא דהלכתא (סנהדרין קו:).

וזה שרמו לנו הכתוב 'לשכנו תדרשו', שיש לנו לדרוש ולהתבונן תמיד על המקום ששיכן ה' את שמו שמה, שהוריד את בנין בית הבחירה להיות יותר סמוך להסנהדרין מורי התורה, שיהיה תורתם בקדושה יתירה, וממנה ילמוד על חשיבות לימוד התורה כאשר הוא בקדושה, אשר לכיין לאמיתה של תורה אי אפשר בלא זה, ואחר שתקיים לשכנו תדרשו, אז ובאת שמה, לבוא גם בעצמו לידי מדה זו.

הגליון הזה נתנדב על ידי

לע"ג הנה"ק רבי יונתן בן רבי צבי שטייף זצוק"ל אב"ד דקהלתנו הק' נסתלק ביום א' ליל תשי"ח לפ"ק תנצ"ב.	לע"ג כ"ק הנה"צ רבי משה מרדכי בן הנה"צ רבי ישעיהו זצוק"ל אב"ד וואדקערט יצו - במ"ס פרי משה נסתלק ביום כ"ז אב תשי"ט לפ"ק תנצ"ב.	מוה"ר ר' יקותיאל גאלדבערגער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב	מוה"ר ר' יצחק פאסטערנאק הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוסיו בנו למול טוב	מוה"ר ר' אברהם וויטריאל הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מוה"ר ר' אלעזר יואל וויינבערגער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בהולדת בתו למול טוב	מוה"ר ר' שמואל יחזקאל שפארן הי"ו בהבנם בנו לעול התורה והמצות	מוה"ר ר' שלום מערמערלשטיין הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בתגלחת בנו למול טוב	מוה"ר ר' אשר כהנא הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בתגלחת בנו למול טוב
--	---	--	---	---	---	---	--	---